



Lončarji v vasi Ljubno na Gorenjskem so prvič omenjeni v listini z letnico 1538.

Foto: Razglednica iz zbirke Gorenjskega muzeja



Za ljubenske skledje je značilen bel ornament na rjavo-oranžnem lošču.

Foto: Janez Pukšič, Ljubljana, 2010

SPOMINJAMO SE »LUBENSKIH ČIPINARJEV« Ljubenski lončarji in njihovi izdelki

Ljubenska lončenina je skupina predmetov v etnološki zbirki Gorenjskega muzeja, ki ima v spominih Gorenjcev posebno mesto. Ljubenski lončarji, po domače *čipinarji* iz vasi Ljubno na Gorenjskem v okolici Radovljice, so namreč že davno pokojni, a se jih Ljubenci spominjajo z imenom svoje nogometne ekipe Čipinarji in s krajevno zastavo. V vasi je stoletja živel trikrat več kajzarjev kot kmetov, ker so se vaščani ukvarjali z obrtjo in s prekupčevanjem. Mogoče so tu začeli lončariti že v pradavnini, vsekakor pa zelo dolgo nazaj. Domačini pri obnovi hiš in novogradnjah pogosto in vsepovsod po vasi naletijo na keramične črepinje. Na obrobju vasi je bilo nekdanje veliko dobre glinice, ki je nastala v ledeni dobi kot usedlina jezera na konglomeratni terasi; kopali so jo v Pruhu in na Cegeunici. Zgodovinarji so našli listino z letnico 1538, v kateri je vas prvič omenjena kar z imenom njene prvotne cerkve sv. Lovrenca v Leševju, ponašala pa se je z lončarskim cehom. Izdelovali so glazirano in neglazirano, torej črno žgano posodo. Iz zapisov v različnih arhivih vemo, da so v 16. in 17. stoletju ljubenski lončarji konkurirali loškimi pri dobavi velikih količin žgalnih loncev za rudnik živega srebra v Idriji. S konca 18. in z začetka 19. stoletja lahko navedemo nekaj imen ljubenskih lončarjev iz poročnih in rojstnih knjig leta 1786 ustanovljene župnije Ljubno. Sredi 19. stoletja je v Ljubnem lončarstvo začelo izumirati, začeli pa so izdelovati opeko. Janko Jovan, pisec o slovenski domači obrti v reviji *Dom in svet*, je leta 1903 našel devet družin, kjer so še lončarili. Do konca prve svetovne vojne je delovala samo družina Markovič, po domače pri Kramarju, pa še ti so se preusmerjali v pečarstvo. V času, ko so v Ljubnem začeli opuščati lončarstvo, so lončarili še marsikje po Gorenjskem. Od druge polovice 18. do srede 20. stoletja so se najbolj uveljavili lončarji iz okolice Komende. Izročilo o ljubenskih lončarjih je pisatelj Janez Jalen, ki je bil v letih 1958–

1966 duhovnik v Ljubnem, vtikal v trilogijo *Vozarji*. Lončarili so predvsem pozimi, ko je počivalo poljsko delo. Otroci so bili zaradi revnega zaslužka prisiljeni iskati kruh v drugih dejavnostih. Izdelke ljubenskih lončarjev so prodajali po Gorenjskem, krošnjariji Rezijani pa so jih nosili tudi na Koroško. V Jalnovem času je bilo še živo izročilo o trgovanju z ljubensko lončenino v tujih deželah, zlasti na Tirolskem.

V zbirki Gorenjskega muzeja imamo okrog 50 izdelkov iz 19. in z začetka 20. stoletja, ki bi jih lahko po obliki, barvi lošča in okrasu pripisali lončarjem iz Ljubnega. Tako obsežne zbirke nima nihče drug, zato smo se tudi odločili za razstavljanje. Veliko sta jih pridobili kustosinji Eva Rudolf in Anka Novak konec petdesetih in v začetku šestdesetih let kar v Ljubnem. Janez Jalen je menda njuno terensko delo komentiral, češ da bi tako lepi dekleti morali zbirati fante, ne pa črepinje.

Izdelki so v marsičem posebni. Zelo starinska oblika posod za peko v krušni peči so klobasniki, zvonaste kozice na visoki nogi. Ljubenski so temnozeleno loščeni, eden ima v visoki nogi dekorativno izdelane odprtine. Prepoznavni so temnozeleno-modro glazirani vrči in vrčki, tudi lonci za kis, imenovani cehta, s širokim ročajem, ki izhaja iz ustja. Najmanjši je vrček za olje s konca 19. stoletja. Nasprotno je zeleno glazirani lonec za shranjevanje masti težak in ogromen, rjavo glazirani za maslo pa valjast s širokim ustjem. Nekaj posebnega je lonec za kislo zelje, svetlorjavo loščen, valjaste oblike, proti vrhu razširjen, z dvema ročajema, zvezan z žico, po ustnem izročilu naj bi ga izdelal lončar Brezouc v drugi polovici 19. stoletja. Pač pa po obliki in okrasu prepoznamo čape, latvice in zlasti skledje. Te so široko odprte, to pomeni visoke tja do 12 cm in s premerom tudi več kot 50 cm. Značilen je bel okras na rjavo-oranžni barvi lošča: na dnu je umetelno naslikan Jezusov simbol IHS, sledi več zaporednih

* Mag. Tatjana Dolžan Eržen, mag. etnologije, muzejska svetovalka za etnologijo, Gorenjski muzej, 4000 Kranj, Tomšičeva 42, E-naslov: tatjana.erzen@gorenjski-muzej.si

krožnic ali ena sama debelejša, nato pa globoka valovnica, ki jo spodaj in zgoraj obdaja rastlinski motiv – včasih listi, včasih rožice ali grozdi. Vzorec se pod zgornjim robom konča s krožnico ali v obliki osmice prepleteni valovnici. Likovni učinek belega okrasa na temnejšem lošču je včasih nepozaben. Nekatere imajo lise zelenega lošča. Ena sama ima na dnu namesto simbola IHS sled podobe dveh prekrizanih črt, še enkrat prekrizanih z bogatim rastlinskim motivom v obliki črke X. Ko so prišle v muzej, so v njih večinoma že nehali servirati hrano. Najmlajša ljubenska lončenina so dve vazi in skledica zadnjih lončarjev Markovičev iz časa pred prvo svetovno vojno, ki pa ne sledijo več tradicionalnim oblikam in okrasu.

Razstavo smo kot prvo v nizu razstav ob 60-letnici delovanja Gorenjskega muzeja v Mestni hiši v Kranju odprli 1. marca, 6.

maja jo bomo podrli in 24. maja v okviru Lončarskega festivala predstavili še v galeriji Kašča v Radovljici; najbrž bo v vmesnem obdobju na ogled v Ljubnem.¹ Zasnova je povsem galerijska, saj so predmeti dragoceni in jih moramo zaščititi, obiskovalcem pa omogočiti čim bližji ogled. Z besedo in s sliko smo skušali pojasniti, kdo, kdaj in zakaj so bili ljubenski lončarji, ki so danes samo še spomin, njihovi kvalitetni izdelki pa so v navdih in izziv sodobnim lončarjem. Avtorica razstave je mag. Tatjana Dolžan Eržen, oblikovala jo je Barbara Bogataj iz Studia Aleja iz Radovljice. Ob razstavi je izšel muzejski list.

¹ Članek je uredništvo prejelo konec marca 2013 (op. ur.)

ZAKLADI GORENJSKE: IZ ZBIRK GORENJSKIH MUZEJEV

Galerija Šivčeva hiša, Radovljica, 1. februar–3. marec 2013

Gorenjski muzeji so se odločili, da del bogate in raznolike dediščine, ki jo hranijo, prikažejo na skupni razstavi. Kustosi¹ muzejev so izbrali gradivo, ki predstavlja bodisi njihove zbirke bodisi posebnosti v njihovih zbirkah ali pripoveduje zgodbo.

Loški muzej iz Škofje Loke je medobčinski muzej, ki z arheološko, etnološko, zgodovinsko in umetnostnozgodovinsko zbirko predstavlja zgodovino loškega gospodstva. Na razstavi predstavlja srednjeveško dediščino mesta. Kopija, izdelana leta 1840 po starejši votivni sliki iz leta 1698, prikazuje takratno Škofjo Loko. O nekdanjem življenju na gradu pripovedujejo pečnica s konca 14. oz. z začetka 15. stoletja in svečnik v podobi paža iz istega obdobja, primerki loške slikane meščanske keramike, deli otroških igrač, sedelni stremeni iz železa in bron s pozlato ter deli gosposke konjske opreme.

Gorenjski muzej iz Kranja, osrednja muzejska ustanova na Gorenjskem, hrani zbirke, ki predstavljajo življenje od prazgodovine do danes. Arheološko zbirko predstavlja nakit iz groba kneginje iz 6. stoletja, zgodovinsko zbirko pa pergamentna listina iz leta 1412, ki priča o darilu treh dragocenih rokopisov kranjski cerkvi. Poslikana krstna zibka – *rojevnca* iz Bohinja je del etnološke zbirke. Likovno zbirko zastopa kipar Lojze Dolinar s kipom iz belega kamna (iz leta 1956), kulturno-zgodovinsko pa osnutek za kip Franceta Prešerna kiparja Ivana Zajca iz leta 1904. Najmlajši predmet je telefon ETA kranjske tovarne Iskra iz okoli leta 1980.

O življenju prebivalcev na območjih Kamnika, Domžal, Komen-de, Lukovice, Mengša, Moravč in Trzina nekoč in danes pripo-

vedujejo izbrani predmeti **Medobčinskega muzeja Kamnik**. Ljudsko umetnostno dediščino zastopa rezljan hišni oltarček iz lipovega lesa z upodobljeno sveto družino (2. polovica 19. stoletja). Lesen rezljan pečatnik – pisava za okraševanje trničev, izdelan leta 1964, je del pastirske dediščine Velike planine. Arheološko zbirko zastopa antični ključ, najden v vodnjaku iz 1. stoletja. Iz zbirke krivljenega pohištva je šivalna mizica, izdelana okrog leta 1910 iz bukovega lesa, iz likovne pa oljna slika kamniškega rojaka Mihe Maleša iz leta 1934.

Gornjesavski muzej Jesenice predstavlja zgodbe iz šestih skrinj in skrinjic. Izbrani predmeti odstirajo del življenja prebivalcev doline od Jesenic do Rateč. V leseni posodi s pokrovom z letnico 1798 so shranjevali zaseko. Z okovano potovalno skrinjo, izdelano leta 1870 v Ameriki, je povezana jeseniška rojakinja, ki se je iz Amerike večkrat vračala na Jesenice. V železni blagajni iz srede 19. stoletja so najbrž hranili vrednejše papirje. V lepenkasti škatli so bili shranjeni dnevnik, v katerih razkriva planinka svoje večdesetletno planinsko življenje.

Muzejski predmeti iz **Tržiškega muzeja** pričajo o za Tržič tipičnih obrteh. Usnjarska tehtnica z začetka 20. stoletja z deli usnja zastopa usnjarsko obrt. T. i. kordovansko usnje, strojeno iz ovčjih in kozjih kož, je bil izdelek domačih usnarjev. Čevljarska obrt je predstavljena z okovanim gojzarjem – kvedrovcem s konca 19. stoletja in s pripomočkom za sezuvanje, imenovanim zajec, iz okoli leta 1880. Barvarska in modrotiskarska obrt sta zastopani z modelom za modrotisk (iz srede 19. stoletja), varnostni žig s podobo slona (iz okoli leta 1900) je uporabljala bombažna predilnica in tkalnica.

Domača muzeja, **Kovaški muzej** iz Kroepe in **Čebelarski muzej** iz Radovljice (enoti **Muzejev radovljiške občine**), se predstavljata s tipičnim gradivom – z umetnokovaškimi izdelki in s panjskimi končnicami. Prepoznavni kroparski umetnokovaški izdelki so bili svečniki in drobni uporabni predmeti. Na razsta-

¹ Jože Štukl, Loški muzej Škofja Loka; Marjana Žibert, Gorenjski muzej; Zdenka Torkar Tahir, Gornjesavski muzej Jesenice; Saša Bučan, Medobčinski muzej Kamnik; Saša Florjančič in Ida Gnilšak, Muzeji radovljiške občine – Kovaški muzej Kropa in Čebelarski muzej Radovljica; Aljaž Pogačnik, Tržiški muzej.